

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

КАТЕДРА АРХЕОЛОГИЯ

БЪЛГАРИЯ, СОФИЯ 1504 БУЛ. „ЦАР ОСВОБОДИТЕЛ“ 15 тел. (02) 9308/ 572

ST. KLIMENT OHRIDSKI UNIVERSITY OF SOFIA

DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY

1504 SOFIA, BULGARIA 15 TZAR OSVOBODITEL BD. phone (+359-2) 9308/ 572

СТАНОВИЩЕ

на проф. д-р Красимир Петров Лещаков, Катедрата по Археология, Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, член на Научно жури със заповед на Ректора на СУ № РД-38-137 от 27.03.2023 г. за дисертацията на **Деница Тенчева Илиева** за получаване на образователната и научна степен „доктор“, на тема: *„Сравнителен анализ на керамиката от Югоизточна България и Североизточна Егея в края на III и началото на II хил. пр. Хр.“*. Научен ръководител: проф. д-р Красимир Петров Лещаков.

В началото винаги стои представянето на докторанта – така е според академичната традиция, така е и защото съм научен ръководител на маг. Деница Илиева. Да започнем с това, че маг. Д. Илиева има достатъчно респектираща общообразователна и научна подготовка. Тя е възпитаник на Националната гимназия за древни езици и култури „Св. Константин-Кирил Философ“ и на Историческия факултет на СУ, специалност Археология. Познаването на класически и говорими западни езици не е решаващо за написването на един изследователски труд в нашата област, но все пак помага. Особено когато значителни части от темата са базирани на материали, произхождащи от обекти в днешните Гърция и Турция, където международните археологически школи все още имат лидерска позиция. В тази посока трябва да се акцентира и върху добрите лични контакти с водещи археолози, работещи в тези държави и контролиращи полевите депата на разкопките. Така е постигнало успешно навлизане в детайлите на материята, а от това своя страна осигурява необходимото равнище на сравнителния анализ.

Освен добрата предварителна подготовка, в биографичните данни на маг. Д. Илиева се съдържа и не малък списък на разкопки – както спасителни (напр. по трасетата на автомагистралите и газопреносната мрежа на България), така и редовни – в рамките на ежегодните стажове по праисторическа археология на Катедрата. Тя е била част от екипа или заместник-ръководител на разкопките на селищна могила Химитлията до с. Сокол, както и на археологическите обекти Ябълково, Воден, Мирвяне, Орловец и др. Те се датират от ранния неолит до късната бронзовата епоха, а това предоставя възможност за работа със структури и подемен археологически материал, чийто хронологически и културен обхват е много широк. Все пак, като научен ръководител мога да твърдя, че интересите на докторанта са трайно ориентирани към културата през периода III-II хил. пр. Хр. Това проличава и от темата на нейната

отлично защитената магистърста теза „Проблеми на прехода от РБЕ 3 към СБЕ в Тракия (на база на керамичния материал)”, която явно се развива в докторска дисертация.

След краткото въведение и преминавайки към самата докторска теза, ще констатирам, че тя отговаря на всички изисквания за подобна разработка. Общият обем на труда е впечатляващ – 722 страници. Той се състои от две части – текст и приложения. Първата част обхваща 210 страници авторски текст (Увод, седем глави и Заключение) и 16 страници списък на използваната литература, който е изчерпателен. Изброените съчиненията се познават в детайли и с тях се борави свободно. Приложенията са две, наречени „А и В” – общо 492 страници. Първото от тях (198 страници) включва Каталог на обработените керамични съдове и фрагменти от Югоизточна България, таблици за публикуваните съдове, на промените на типовете и подтиповете в диахронен аспект, сравнителни таблици на материалите от Тракия и Егея и таблица на керамичните импорти с техните паралели. Второто Приложение (294 страници) обхваща илюстрации на общата класификация (13 страници), на анализирани керамични съдове и фрагменти (222 табла), 50 карти и 22 графики. Обработката на доминиращата част от материалите (не само от България, но и от Гърция и Турция) е направена лично от автора, което трябва да се причисли към приносите, изброени в края на този текст.

Темата на работата е актуална и дисертабилна – мога да потвърдя това становище, съобщено в Увода (с. 1-2). Използваната информация е с голям обем и е напълно достатъчна за постигане на общата цел: да се потърси мястото на керамичните комплекси от края на РБЕ и началото на СБЕ в Югоизточна България спрямо културната среда на Североизточна Егея. Няма да цитирам всички произтичащи конкретни задачи, изброени на с. 3, само ще отбележа, че те са правилно ситуирани във времето и в пространството. Добре са подбрани и методите на работа, което е позволило да бъдат разкрити водещите тенденции и основните промени в анализирани обекти.

Ядрото на труда се състои от седем глави и е в хармония с поставените цели и задачи. Същото се отнася и за характеристиката на изворовата база, и за прегледа на историографските достижения. Следователно, структурата едва ли може да предизвика възражения, особено след подробно проследените на методологически и терминологични аспекти на изследването (с. 25 – 41). Те имат важно въвеждащо значение, също както и следващата глава „Основни данни за археологическите обекти, включени в изследването”. В нея е направен сполучлив опит за анализ на контекста на включената в труда керамика, който се отличава със своята критичност. Селищните могили са разгледани по микрорайони, което прави географското им групиране по-добре обосновано. Данните за страйграфската характеристика на строителните хоризонти и наличието на комплекси дават представа за достоверността на използваната информация. Хронологията на обектите и на тяхната керамика е както относителна (напр. с. 56-57), така и абсолютна, разчитаща на радиокарбонни дати (с. 21-22, Табл. А). Връщайки се малко назад ще трябва да отбележа стриктността на автора в Глава II, проличаваща в частта за термините (т. нар. *termini tecnici*) с референции към техните немски и английски съответствия (с. 37-40).

Предложената типология е авторска (с. 33-36) и не предизвиква решителни възражения, освен в някои детайли, които според мен са дискуссионни. На първо място, предложената конструкция се крепи на носещи елементи, заети основно от англоезични теоретични изследвания, а не от „работещи“ класификации (използвани при публикуването на полеви информационни масиви) от немската археологическа школа (понякога с тези класификации се съобразява дори и англосаксонската). Така се появява типологическата група „подвариант“, която съдържа мини-подробности, почти неприложими в практиката. Изчезнал е терминът „форма“ (*Shape, Die Form*) традиционно използван в публикации, дело и на двете цитирани погоре школи. Така от „категория“ се преминава директно към „тип“, който не е дефиниран чрез цялостната профилировка на съда (това е отредено на под-типа), а като три-измерна фигура (с. 35). Струва ми се, че така се нарушава принципа на субординация, защото един тип не може да съдържа няколко под-типа само като следствие на операцията „свеждане на една фигура от три- до двуизмерна“. Възражения предизвиква и систематизирането на украсата (с. 36). Тук няма да навлизам в подробности, само ще отбележа, че сред работните термини не срещаме нито „мотив“, нито „композиция“. Недостатъците се компенсират от липсата на богата и сложна декорация върху съдовете, произвеждани във втората половина на III/нач. на II хил. пр. Хр. Не така щеше да бъде обаче, ако обект на анализ беше сложната халколитна украса или дори тази от РБЕ 2 (период „Михалич“)... Но, това е само едно мнение на читател и бележките илюстрират автентичността на представената от автора класификация.

Основните Глави V и VI се отличават с прецизност на анализа и придобитите резултати съдържат онези приноси, които позволяват да се даде положителна оценка на труда на маг. Д. Илиева. Ще се съобразя с правото на рецензентите да обосноват плюсовете и минусите на тези текстове с необходимите доводи. Тук ще подчертая само две важни тенденции, които според мен ще бъдат значими за посоката на бъдещите проучвания:

1. Казано най-общо, успешно е приложен модел, който е релевантен и спрямо други етапи на бронзовата епоха, а също и спрямо ранножелязната. Логическите стъпки включват: детайлен анализ на достъпната информация, произхождаща от един или няколко сродни гео-културни района; създаване на „вътрешна“ матрица в техните пространствени рамки; диахронен и синхронен „вътрешен“ анализ на елементите, които попълват създадената конструкция; сравнителен „външен“ анализ на получените резултати със съседните гео-културни райони при спазване на единни изследователски принципи, валидни за всяка корелирана величина. Примери за подобни разработки в българската историография не липсват, но те засягат други „времена и нрави“, а за бронзовата епоха това се прави за първи път.

2. Изказвам пълното си съгласие с изводите от Глави V и VI, които са резюмирани от автора по следния начин: *„Най-много сходства [...] на съдовете от Югоизточна България се откриват в най-близко разположените обекти в Източна Тракия и Източна Македония. В тези области се наблюдава единство в керамичния репертоар и през двата разглеждани периода (РБЕ 3 и СБЕ, б.м.). Проследява се плавен преход между двете хилядолетия и се налага единен керамичен стил, чието разпространение обхваща Югоизточните Балкани“* (с. 208). На този фон се откроява Северозападна Анатолия, заради особеностите в керамичното производство, но това от своя страна позволява да се потърсят доводи в защита на една или друга теза относно пътищата и

механизма на проникване на т. нар. керамични импорти (с. 200-203 и обобщение на с. 209-210 в Заключението).

Авторефератът към дисертацията отговаря на изискванията. Приемам изброените в него приноси, като считам, основни са последните пет, както са изброени в Автосправката на Автореферата (с. 36-37).

В качеството си на научен ръководител декларирам, че в представената за защита работа няма нерегламентирани заемки и некоректно цитиране, копиране на чужди разработки или на части от тях, т.е. тя е оригинална и в нея липсва всякакво плагиатство.

Всичко написано до тук ми дава достатъчно основание да гласувам положително за присъждане на образователната и научна степен **доктор** на **Деница Тенчева Илиева**.

12.06. 2023 г.

Проф. д-р К. Лещаков